

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

МАТІЮК ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК37.014-022.332(4-69=112.2) «197/2020»(043.3)

**РОЗВИТОК НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ
КРАЇНАХ ЄВРОПИ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця – 2020

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Хамська Неліна Болеславівна,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кафедра педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, доцент.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Лук'янова Лариса Борисівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, директор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Самохвал Олеся Олександрівна,
Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету кафедра іноземної філології та перекладу, доцент.

Захист відбудеться «22» грудня 2020 року о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, за адресою: 21101, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус 2, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32) та на сайті університету, за адресою: www.vspu.edu.ua.

Автореферат розіслано 21 листопада 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В Україні триває процес формування економіки нового типу, що ґрунтується на розробці та впровадженні інноваційних технологій. Це мотивує людину до зміни соціального і професійного статусу, формування її фахової компетентності впродовж життя. Швидкий темп розвитку цивілізованого суспільства спричинює невідповідність традиційної системи освіти вимогам сьогодення. Вирішення цієї проблеми можливе у результаті становлення і розвитку системи неперервної освіти.

Актуальність проблеми освіти впродовж життя зростає в зв'язку з тим, що знання, одержані в межах професійної підготовки, потребують постійного оновлення, поглиблення та розвитку для здійснення успішної діяльності. Це є важливим для української держави, яка прагне інтегруватися в європейський і світовий освітні простори. Тому ми звертаємось до вивчення досвіду прогресивних країн щодо розвитку неперервної освіти. Їхні напрацювання свідчать про пряму залежність темпів розвитку виробництва, його конкурентоспроможності на світовому ринку від рівня професійної підготовки людських ресурсів. Саме тому поняття «навчання впродовж життя» є основою розвитку сфери освіти цих країн. Значущість цієї проблеми засвідчена документами міжнародних організацій, зокрема Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР), ЮНЕСКО та Ради Європи, що орієнтують суспільство на забезпечення освітніх можливостей упродовж людського життя. Вагомість дослідження актуалізована Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», низкою нормативних документів, спрямованих на формування системи неперервної освіти.

В Україні питання розвитку неперервної освіти є малодослідженим, а тому виникла необхідність звернутися до досвіду прогресивних країн Європи, зокрема німецькомовних (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Люксембург, Ліхтенштейн), оскільки вони мають значні напрацювання у створенні та вдосконаленні системи освіти впродовж життя, що підтвердили свою ефективність. Формування високоосвіченого суспільства сприятиме підвищенню рівня розвитку всіх сфер його життя, участі України в процесах глобалізації, інтернаціоналізації та цифровізації, стимулюватиме конкурентоспроможність країни в міжнародному масштабі та забезпечить формування інноваційної економіки знань.

Різним аспектам дослідження неперервної освіти присвячено праці вітчизняних науковців. Філософію неперервної освіти досліджують В. Андрущенко, Т. Десятов, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк, Н. Радченко, Л. Сніцар. Історико-теоретичні аспекти розвитку цього напрямку освіти розглядають Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Сігасва; структурні елементи системи неперервної освіти досліджують: дошкільна – Т. Пономаренко, О. Савченко; шкільна – Н. Бібік, Л. Березівська; професійна – В. Бойчук, Р. Гуревич, О. Щербак, З. Курлянд, В. Радкевич, О. Семенов; вища – О. Коберник, А. Коломієць, Н. Лазаренко, М. Скиба, В. Шахов; освіта дорослих – О. Аніщенко, Н. Ничкало, В. Олійник, С. Сисоєва; наука й інновації – О. Акімова, В. Биков, І. Дичківська, М. Кадемія, О. Пометун, Л. Шевченко; позашкільна – А. Капська, В. Штифурак;

інклюзивна – В. Бойко, А. Колупаєва, Л. Миськів; управління системою неперервної освіти – С. Загородній, О. Любчук, Т. Сорочан; демократизація, гуманізація, інтернаціоналізація освіти – І. Бех, С. Єрмаков, Ю. Мальований, О. Матвієнко, О. Столяренко. Дослідження науковців переконують, що проблематика навчання впродовж життя є пріоритетною на шляху наближення української системи освіти до світових стандартів. Для дослідження цінними є надбання вітчизняних науковців, які ви вчали напрями розвитку неперервної освіти німецькомовних країн – Н. Абашкіна, Е. Богів, О. Єгорова, М. Пономаренко, О. Самохвал, В. Солощенко.

Для окреслення напрямів, що потребують узагальнення, систематизації та впровадження в освітній простір України, нами було проаналізовано праці провідних вчених німецькомовних країн. Зокрема, швейцарські науковці К. Краус (K. Kraus), А. Ледл (A. Ledl) визначають перехід до неперервної освіти як важливу епохальну зміну, розглядають освіту впродовж життя як шлях до успішної кар'єри; німецькі науковці А. Демель (A. Dehmel) та К. Ебнер (K. Ebner) окреслюють перспективи розвитку освіти в країнах Європи; науковці П. Альхайт (P. Alheit) та Б. Даузьєн (B. Dausien) виокремлюють суперечності неперервної освіти, спричинені економічною ефективністю та розширенням індивідуальних можливостей особистості; Е. Горнік (E. Gornik) та К. Штеклер-Пенц (C. Stöckler-Penz) розглядають мережу наукового підвищення кваліфікації та можливості особистісного розвитку в австрійських університетах як складову неперервної освіти.

Аналіз наукових джерел свідчить, що система неперервної освіти німецькомовних країн Європи, ефективність функціонування якої підтверджено багаторічним досвідом і вагомими результатами, залишається малодослідженою. Окрім того, розвиток неперервної освіти є одним із шляхів соціально-економічного зростання та інструментом поширення ідей інформаційного суспільства. Це дало можливість виявити суперечності між:

- стрімким розвитком інноваційних технологій у всіх сферах життя суспільства і неможливістю вітчизняної системи освіти забезпечити відповідний рівень навчання громадян упродовж життя для успішної професійної діяльності в суспільстві інновацій;
- об'єктивною потребою у дослідженні проблематики розвитку неперервної освіти німецькомовних країн Європи для використання його в українському освітньому просторі і недостатнім рівнем його цілісного вивчення, теоретичного узагальнення у вітчизняній педагогічній науці і практиці;
- прагненням України інтегруватись у світовий та європейський освітній простір і невідповідністю вітчизняної системи неперервної освіти міжнародним стандартам;
- об'єктивними потребами українського суспільства в удосконаленні системи неперервної освіти і рівнем дослідження цієї проблеми у вітчизняній науці;
- постійно зростаючими потребами особистості в самовдосконаленні й саморозвитку і відсутністю належних умов для навчання впродовж життя.

Отже, актуальність зазначеної проблеми для національної системи освіти, а також недостатня її розробленість у сучасній педагогічній науці зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Розвиток неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи (кінець XX – початок XXI століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті оновлення європейського простору вищої освіти» (0115U002571); «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (0119U102999). Тему дослідження затверджено Вченою Радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 8 від 28 січня 2015 р.) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 4 від 26 травня 2015 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні передумов та аналізі розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи (кінець XX – початок XXI століття), визначенні перспективних напрямів екстраполяції цього досвіду у вітчизняну систему освіти.

Завдання дослідження:

1. Дослідити генезу неперервної освіти і визначити передумови її становлення та розвитку в німецькомовних країнах.
2. Окреслити й схарактеризувати основні напрями розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи на сучасному етапі.
3. Схарактеризувати особливості розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи.
4. Виявити перспективні напрями екстраполяції досвіду розвитку неперервної освіти німецькомовних країн Європи у сучасний український освітній простір.

Об'єкт дослідження – неперервна освіта в німецькомовних країнах Європи (кінець XX – початок XXI століття).

Предмет дослідження – напрями розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи (кінець XX – початок XXI століття).

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець XX – початок XXI століття.

Нижня межа – кінець XX століття – визначена трансформаційними тенденціями в суспільному розвитку, що призвели до загострення соціальних протиріч і зумовили кризу традиційної системи освіти в німецькомовних країнах. У цей час з'явилася низка альтернативних навчальних програм, серед яких вагоме місце посіла освіта впродовж життя, що потрактована науковцями як шлях до радикального розв'язання соціальних і педагогічних проблем. У 1968 р. в матеріалах Генеральної конференції ЮНЕСКО вперше використано термін «неперервна освіта» та прийнята програма «На шляху до неперервної освіти для всіх». Періодизація становлення та розвитку неперервної освіти розпочинається із середини 60-х років XX століття.

Верхня межа – початок XXI століття – визначена стрімким розвитком інноваційних технологій, поглибленням процесів демократизації, глобалізації, інтернаціоналізації, цифровізації суспільства, значним збільшенням обсягу інформації, що зумовлює необхідність постійного самовдосконалення і професійного розвитку особистості відповідно до вимог часу. Це сприяє розробці концепції, створенню системи неперервної освіти в німецькомовних країнах. Здобутки, проблеми та перспективи розвитку неперервної освіти у кожній країні є окремим предметом наукових досліджень.

Територіальні межі охоплюють простір німецькомовних країн Європи (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Люксембург та Ліхтенштейн).

Методи дослідження:

Загальнонаукові: аналіз, синтез для теоретичного опрацювання наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів щодо змісту і особливостей неперервної освіти; узагальнення та систематизація інформації, одержаної з різних джерел (монографії, періодичні видання, електронні ресурси, документи тощо) для обґрунтування теоретичної бази дослідження; верифікація інформації шляхом зіставлення її аналогів, оприлюднених у різних виданнях та одержаних із мережі Інтернет, для встановлення практичної значущості результатів дослідження.

Історико-педагогічні: ретроспективний – для виявлення специфіки розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах у досліджуваній період; системно-структурний – для узагальнення досвіду розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах; прогностичний – для актуалізації набутого досвіду, творчого використання у вітчизняній системі освіти.

Джерельна база дослідження:

- результати науково-педагогічних досліджень, відображені в дисертаціях, монографіях, наукових статтях: «Lebenslanges Lernen an den Hochschulen in Deutschland» (U. Banscherus), «Lebenslanges Lernen als soziale Innovation» (B. Müller), «Qualifizierung und professionelles Wissen von Lehrpersonen in der berufsbezogenen Weiterbildung» (S. Wißhak); «Erwachsenenbildung und Lernen in Zeiten von Globalisierung, Transformation und Entgrenzung» (O. Dörner);
- офіційні документи з питань освіти німецькомовних країн Європи, України: «Strategie für Lebenslanges Lernen in der Bundesrepublik Deutschland», «Konzeption der Bundesregierung zum Lernen im Lebenslauf», «Strategie zum Lebensbegleitenden Lernen in Österreich. LLL: 2020», «Bundesgesetz über die Weiterbildung», «National Strategy for Lifelong Learning», «Bildungsstrategie Fürstentum Lichtenstein 2020», «Pedagogical Constitution of Europe», «International Standard Classification of Education», закон України «Про освіту», «Концепція освіти дорослих в Україні», «Галузева концепція про розвиток неперервної педагогічної освіти», аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень «Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика»;
- авторські книги досліджуваної проблематики: «Bildung 2030. Sieben Trends, die die Schule revolutionieren» (O. Burow, Ch. Gallenkampf), «Lernprozesse digital unterstützen» (M. Heusinger), «Pädagogische Arbeit im System des lebenslangen Lernens» (D. Nittel);

- публікації, періодичні видання німецькомовних країн, присвячені проблемам неперервної освіти, журнали: «Didacta», «BILDUNGSPRAXIS», «Global lernen», «Zeitschrift für Weiterbildungsforschung», «Zeitschrift für Sozialpädagogik»; навчальні плани закладів освіти німецькомовних країн Європи: Вільного університету Берліну (нім. «Freie Universität Berlin») (Німеччина), Віденського університету (нім. «Universität Wien») (Австрія); Базельського університету («Universität Basel») (Швейцарія); Університету Люксембург (англ. «University of Luxembourg») (Люксембург); Університету Ліхтенштейн (нім. «Universität Lichtenstein») (Ліхтенштейн);
- матеріали Німецької національної бібліотеки, (https://www.dnb.de/DE/Home/home_node.html); Швейцарської національної бібліотеки, (<https://www.nb.admin.ch/snl/de/home.html>); Австрійської національної бібліотеки, (<https://www.onb.ac.at/>); Європейської мережі інформації та документації в галузі освіти EURYDICE, (https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/home_en); Світового Атласу Даних, (<https://knoema.ru/>); «Платформи з неперервної освіти» (англ. «The Lifelong Learning Platform»);
- матеріали міжнародних конференцій, присвячених становленню та розвитку неперервної освіти: «The Hamburg Declaration on Adult Education», «The Bologna Declaration», «A Memorandum on Lifelong Learning»; міжнародних освітніх конгресів, організованих німецьким культурним центром Goethe-Institut: «Bildungskongress», «Digitalkongress», «Digitalkongress 20.20».

У дослідженні використано фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, фонди Вінницької державної бібліотеки імені К. А. Тімірязєва.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше: *визначено* передумови становлення розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи (кінець XX – початок XXI століття), зокрема політичні: курс держав на децентралізацію, стабілізацію усіх сфер життя суспільства, підтримку соціальної рівноваги, консенсусу, референдарної демократії, транспарентності у вирішенні внутрішніх питань, схильність до компромісу у подоланні міжнародних проблем; економічні: пропорційна структура економіки з багатьма високопродуктивними великими, малими і середніми підприємствами; висока кваліфікація працівників, розвинута інфраструктура транспорту і комунікації; економічна стабільність; переваги в промисловому виробництві великих корпоративних об'єднань, висока концентрація і централізація виробництва, якість продукції, постійне оновлення та впровадження інноваційних технологій, автоматизації; загострення економічної конкуренції з провідними західними країнами внаслідок інтеграції економіки Австрії, Ліхтенштейну в Європейський Союз; економічне зростання Люксембургу завдяки залученню іноземних інвестицій; соціально-педагогічні: визначення засад освітньої політики – демократичність, гуманність, автономія особистості, нейтралітет щодо конфесій, національних і статевих ознак; свобода та рівність особистості, розробка стратегій, концепцій неперервної освіти, впровадження альтернативних форм здобуття освіти, оновлення змісту освіти з огляду на впровадження сучасного технологічного забезпечення; використання інноваційних методів навчання; можливість перекваліфікації на перспективнішу професію у

випадку безробіття або банкрутства підприємства в Німеччині; запровадження дуальної системи навчання для зниження рівня безробіття в Німеччині;

– *розширено і уточнено* періодизацію розвитку неперервної освіти, визначено та обґрунтовано трансформаційно-дигітальний етап, спричинений пандемією Covid-19, що пов'язаний із суттєвими змінами в системі освіти впродовж життя, а саме: цифровізацією суспільства; невизначеністю та нестабільністю у формах та методах організації освітнього процесу; поштовхом для розвитку сфери онлайн навчання; трансформацією поведінки людей в контексті ставлення до отримання освітніх послуг; переосмисленням ролі та значення формальної, неформальної та інформальної освіти, актуалізацією неформальної та інформальної освіти за рахунок їх гнучкості, більш швидкою реакцією на освітні потреби споживачів освітніх послуг та роботодавців; загальною доступністю освіти не лише з фінансової точки зору, а й у контексті технологічних можливостей та цифрової готовності споживачів і провайдерів освітніх послуг та рівнем розвитку цифрових навичок; зростанням розриву між освіченими та малоосвіченими громадянами внаслідок доступності онлайн освіти (ефект Матвія (англ. «Matthew effect»), переосмисленням ключових навичок, важливих для успіху в майбутньому;

– *визначено й обґрунтовано* основні напрями розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи на сучасному етапі;

– *уточнено* зміст понять «неперервна освіта», «формальна, неформальна, інформальна освіта»;

– *систематизовано* досвід розвитку освіти впродовж життя в німецькомовних країнах Європи (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Ліхтенштейн, Люксембург) щодо всіх вікових груп (від раннього навчання до освіти дорослих); форм здобуття освіти (формальної, неформальної, інформальної); за ознаками індивідуалізації та диференціації (інклюзивна освіта, підтримка обдарованих, культурна освіта, підтримка безробітних);

– *виокремлено та систематизовано* перспективні напрями екстраполяції прогресивного досвіду розвитку освіти впродовж життя в німецькомовних країнах Європи для вдосконалення системи неперервної освіти України.

До наукового обігу введено маловідомі документи, наукові джерела, пов'язані з дослідженням проблем розвитку неперервної освіти німецькомовних країн (кінець XX – початок XXI століття).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що висновки і результати дисертаційної роботи можуть бути використані для формування системи неперервної освіти в Україні. Узагальнення результатів дослідження є обґрунтованим комплексом ідей для вивчення досвіду неперервної освіти німецькомовних країн. Окремі положення дисертації можуть бути використані для оновлення змісту, форм і методів всіх складників системи освіти України. Розроблені «Методичні рекомендації щодо впровадження ідей неперервної освіти німецькомовних країн Європи в український освітній простір» можуть бути впроваджені у процес формальної, неформальної, інформальної освіти, а також у випадках індивідуалізації та диференціації навчання.

Експериментальна база дослідження. Результати дослідження впроваджені в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження № 06/33 від 19.06.2020), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка про впровадження № 269-н від 18.06.2020), ПрАТ «Міжрегіональна академія управління персоналом» (довідка № 237 від 10.05.2020), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (довідка про впровадження № 15 від 11.06.2020), у діяльність ГС «СП «Центр освіти дорослих «Перший» у м. Мелітополі (довідка про впровадження № 21 від 23.06.2020), в освітній проєкт «Smart Science Lab» (довідка про впровадження № 6 від 25.05.2020).

Особистий внесок здобувача: у статтях, написаних у співавторстві з Н. Хамською, авторів належать: аналіз праць зарубіжних науковців, присвячених розвитку інклюзивної освіти, законодавчої бази із зазначеної проблематики та роботи шкіл, в яких організовано спільне навчання дітей з особливими потребами та їх однолітків [2]; узагальнено освітню діяльність інституцій, що сприяють розвитку освіти дорослих в німецькомовних країнах, виокремлення передумов та перспектив розвитку цього освітнього напрямку [3]. У праці, написаній у співавторстві з В. Підпалою [13], автор обґрунтував актуальність освіти впродовж життя для вчителів німецької мови в умовах сьогодення, проаналізував можливості підвищення кваліфікації фахівців шляхом участі у міжнародній програмі Гете-інституту «Вчимося навчати німецькою», описав реалізацію практично-орієнтованого проєкту щодо застосування соціальних мереж для виконання письмових завдань з німецької мови.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження представлено, обговорено та окреслено на наукових і науково-практичних конференціях:

- *міжнародних*: «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2016), «Мова, освіта, культура: Інтеграційні тенденції в сучасному світі» (Вінниця, 2016), «Німецька мова в Україні: традиції та перспективи розвитку» (Львів, 2016), Міжнародний колоквиум для молодих вчених-германістів Асоціації українських германістів (Львів, 2016), «Педагогічні інновації» (Вітебськ, 2017), «Science without boundaries – development in 21st century» (Будапешт, 2017), «Німецька мова в Україні: традиції, успіхи, завдання» (Львів, 2018), «Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи» (Маріуполь, 2018), «Мова, освіта, культура: Інтеграційні тенденції в сучасному світі» (Вінниця, 2019), «Die Relevanz und die Neuheit der modernen wissenschaftlichen Studien» (Відень, 2019), «Переяславська мовознавча толока» (Переяслав-Хмельницький, 2019), «Die wichtigsten Vektoren für die Entwicklung der Wissenschaft im Jahr 2020» (Люксембург, 2020).

- *всеукраїнських*: «Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи» (Київ, 2018), «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультілінгвальному просторі» (Вінниця, 2016 – 2019), «Актуальні проблеми сучасної науки та

наукових досліджень» (Вінниця, 2017, 2018), звітних конференціях кафедри педагогіки і професійної освіти, кафедри германської і слов'янської філології та зарубіжної літератури (2016 – 2019 рр.) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 17 наукових праць, у т.ч. 6 статей у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук: 6 із них внесено до міжнародних науково-метричних баз (Index Copernicus, Google Scholar); 7 статей і тез – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 3 – у матеріалах закордонних конференцій; 1 – методичні рекомендації.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного розділу (322 найменування, з них – 151 іноземною мовою), 11 додатків на 48 сторінках. Повний текст дисертації викладено на 255 сторінках. Основний зміст роботи викладено на 175 сторінках. Дисертаційне дослідження містить 4 таблиці на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність роботи, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу дослідження; розкрито її наукову новизну та практичне значення, представлено відомості про апробацію та впровадження його результатів.

У **першому розділі** – «Передумови та розвиток неперервної освіти в німецькомовних країнах» – розкрито генезу досліджуваної проблеми, схарактеризовано передумови розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах, окреслено тенденції розвитку освіти впродовж життя у зазначених країнах на сучасному етапі.

На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з'ясовано, що ідеї неперервної освіти беруть початок з часів античності (праці Авіценни, Аристотеля, Конфуція, Платона, Сократа, Сенеки та ін.). Відомі філософи наголошували на необхідності навчатися впродовж життя, проте без належного теоретичного обґрунтування. Перші спроби наукового осмислення досліджуваної проблеми зробив чеський педагог Я. А. Коменський, який описав цілісну картину виховання та самовдосконалення людини впродовж життя «від народження до смерті». Розвитку ідей неперервної освіти сприяла розробка Н. Грундтвігом (Данія) концепції народної вищої школи, в якій визначено шляхи розвитку освіти для дорослих в позашкільному середовищі. В 1833 р. німецький учитель вищої школи О. Капп (А. Карр) вперше вжив термін «андрагогіка», який трактується як теорія навчання дорослих. На важливість освіти в житті людини, природності прагнення до постійного фахового зростання зацентровано у працях Дж. Дьюї (J. Dewey). Обґрунтування актуальності та необхідності розвитку неперервної освіти належить американському науковцю Е. Ліндемману (E. Lindeman). Історичні надбання минулого є підґрунтям для становлення та розвитку неперервної освіти.

Вивчення праць вітчизняних науковців (Р. Гуревич, З. Курлянд, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Пуховська, О. Торічний) та науковців німецькомовних країн (П. Альхайт (P. Alheit), У. Баншерус

(U. Banscheraus), Б. Даузьєн (B. Dausien), А. Візель (A. Wiesel), А. Вольтер (A. Wolter)) дало можливість розглядати неперервну освіту як процес пізнання та засвоєння особистістю знань, умінь, навичок, досвіду, розвитку особистісних якостей, необхідних для досягнення професійного та життєвого успіху, що відбувається впродовж життя шляхом використання різних форм навчання.

У процесі дослідження виявлено, що у 1972 році ЮНЕСКО визнало неперервну освіту основним принципом освітніх систем. В. Онушкін, О. Тонконога виокремили періоди становлення та розвитку неперервної освіти. Сучасний погляд на етапи її становлення розроблено Л. Лук'яною. Науковиця розробила таку періодизацію: констатаційно-ідентифікаційний етап (середина 60-их – початок 70-х рр. XX століття), методологічний етап (70-ті рр. XX століття), період теоретичної експансії (кінець 70-х – початок 80-х рр. XX століття), діяльнісно-ціннісний етап (початок 80-х рр. XX століття – 15-ті рр. XXI століття). З огляду на глобальні зміни, спричинені зокрема пандемією Covid-19, є підстава доповнити цю періодизацію трансформаційно-дигітальним періодом (2019 р. - по цей час). Характерними ознаками його є переосмислення ролі та значення всіх форм здобуття освіти; активне залучення до освітнього процесу стейкхолдерів з огляду на потреби споживачів та ринку праці; невизначеність та нестабільність у формах та методах організації освітнього процесу; поштовх для розвитку дистанційного навчання; зміна поведінки людей в контексті ставлення до одержання освітніх послуг; загальна доступність освіти не лише з фінансової точки зору, а й у контексті технологічних можливостей та цифрової готовності споживачів і провайдерів освітніх послуг, рівень розвитку цифрових навичок; зростанням розриву між освіченими та малоосвіченими громадянами внаслідок різних можливостей доступу он-лайн освіти (ефект Матвія (англ. «Matthew effect»). Окреслено ознаки неперервної освіти: неперервність в організаційній структурі; змістовий аспект неперервної освіти – багаторівневність, доповнювальний характер («динамічний рух вперед» людини у професійному освітньому просторі), трансформаційні можливості (зміна людиною профілю професійної діяльності).

Визначено передумови, що вплинули на становлення та розвиток неперервної освіти німецькомовних країн: політичні: стабільність усіх сфер життя суспільства, референдарна демократія, відкритість, схильність до компромісу у вирішенні внутрішніх питань; поглиблення демократизації, гуманізації, інтернаціоналізації, децентралізації, розширення автономії всіх сфер життя суспільства, **що, в свою чергу**, розширило права та свободи особистості, створило умови для її самовизначення, самореалізації, самоактуалізації. Схарактеризовані політичні передумови сприяли формуванню нового бачення освіти як такої, що спроможна виконувати низку гуманітарних завдань; економічні: економічна стабільність; висока концентрація і централізація виробництва; впровадження прогресивних технологій; загострення економічної конкуренції з провідними країнами світу; сприятливий інвестиційний клімат – «інноваційне партнерство», «модернізоване співробітництво», «партнерство взаємодії». Зростання економіки німецькомовних країн вимагало високого рівня освіченості та професійної підготовки фахівців. Цього не могла забезпечити традиційна система освіти. Саме

тому в цей період активно обговорювалися проблеми освіти і розглядалася ця сфера як одна із найважливіших ресурсів для економічного зростання. Закцентовано на процесі злиття освіти та інтеграції ринку праці, економіки, соціальних фінансових і регіональних чинників. Зростання економіки в умовах глобалізації і диференціації важливих сфер життя суспільства зумовлює підвищення мотивації особистості до формування компетентності і, отже, сприяє її самовизначенню і самореалізації; соціально-педагогічні: зростання соціальних витрат на освіту; можливість перекваліфікації на перспективнішу професію у випадку безробіття або банкрутства підприємства; вплив дуальної системи навчання на зниження рівня безробіття; створення нової економіки, що супроводжувалося обмеженнями в здобутті якісної освіти.

Поштовхом до створення системи неперервної освіти були педагогічні концепції та стратегії «Konzeption der Bundesregierung zum Lernen im Lebenslauf», «Strategie zum Lebensbegleitenden Lernen in Österreich. LLL: 2020», що відкрили нові можливості для забезпечення потреб глобалізованого суспільства. Посилення гуманізації та демократизації функціонування освіти привело до кардинальної перебудови і якісного оновлення принципів діяльності освітніх систем.

Установлено, що основними тенденціями розвитку неперервної освіти німецькомовних країн є: глобалізація, пов'язана з ідеєю зникнення або розмиття національних систем і кордонів; інтернаціоналізація, що поєднує академічну мобільність та міжнародну співпрацю в галузі освіти і в сучасних умовах є двигуном освітніх реформ. Адже студентський обмін між державами сприяє посиленню міжнародної конкурентоспроможності закладів освіти; цифровізація, що стала основою життєдіяльності суспільства, бізнесу, державних установ, у контексті освіти розглядається як освіта з цифровими медіа, передбачає створення базових інформаційних сервісів, системи цифрової взаємодії з учасниками процесу, системи цифрового маркетингу тощо; гаджетизація трактується як концепт використання і представлення технологічного прогресу, не лише у повсякденному житті, а й у науковому, економічному, соціальному секторах.

Вищезазначені тенденції зумовили розвиток неперервної освіти німецькомовних країн, що відображено в низці документів: «Strategie für Lebenslanges Lernen in der Bundesrepublik Deutschland»; «Konzeption der Bundesregierung zum Lernen im Lebenslauf»; «Strategie zum Lebensbegleitenden Lernen in Österreich. LLL: 2020»; «Bundesgesetz über die Weiterbildung»; «National Strategy for Lifelong Learning»; «Bildungsstrategie Fürstentum Lichtenstein 2020».

У другому розділі – «Теоретичні засади дослідження розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах наприкінці XX – на початку XXI століття» – схарактеризовано особливості розвитку неперервної освіти за віковою ознакою, за видами та формами її здобуття, за ознаками індивідуалізації та диференціації.

На основі аналізу Міжнародної стандартної класифікації освіти, офіційних сайтів міністерств освіти німецькомовних країн визначено такі класифікаційні ознаки розвитку освіти впродовж життя: за віковою ознакою; за видами та формами здобуття освіти; за ознаками індивідуалізації та диференціації освіти.

В аспекті розвитку освіти впродовж життя за віковою ознакою схарактеризовано цілі, завдання, зміст, форми, методи раннього навчання,

навчання в шкільному віці, професійного навчання, навчання в закладах вищої освіти та можливості здобуття докторського або еквівалентного рівня, проведення наукових досліджень, освіти дорослих. Відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти, виділено загалом 9 напрямів, котрі було узагальнено до 6 в контексті цього дослідження. Встановлено, що зміст освіти вищезазначених складників системи неперервної освіти спрямований на формування ключових компетентностей, необхідних для життя у ХХІ столітті, та здатностей навчатися впродовж життя, готувати себе до роботи в цивілізованому суспільстві інноваційних технологій. У процесі дослідження схарактеризовано інноваційний підхід до процесу здобуття освіти впродовж життя, що конкретизується на кожному з її етапів. Під час раннього навчання створюються умови для якісного вивчення математичних і природничих наук шляхом впровадження STEM-освіти з елементами читання і мистецтва; у початковій школі – організація цілоденного перебування дитини, що передбачає поєднання класно-урочної форми навчання з позаурочною діяльністю і охоплює мережу гуртків, клубів, студій, майстер-класів тощо відповідно до інтересів, потреб, здібностей та уподобань учнів (приклад початкової школи м. Фельдкірх (Feldkirch), Австрія); обґрунтовано доцільність участі школярів у важливих міжнародних рейтингах з оцінювання їхніх освітніх досягнень; професійна освіта – запровадження дуальної системи навчання; вища освіта – організація міжнародної кооперації університетів німецькомовних країн Європи; інноваційні можливості здобуття наукового ступеня за «індивідуальним планом», «структурованим планом» або «на робочому місці».

Схарактеризовано діяльність провідних наукових установ німецькомовних країн, з поміж них «Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften»; «Fraunhofer-Gesellschaft zur Förderung der angewandten Forschung»; «Schweizerischer Nationalfonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung».

Також проаналізовано міжнародні проєкти, які надають учасникам можливість скористатися безкоштовними пропозиціями культурного розвитку. Описано внесок німецького товариства академічної безперервної освіти у підтримку, координацію та презентацію заходів із підвищення кваліфікації та дистанційних курсів.

У дослідженні визначено особливості освіти впродовж життя в німецькомовних країнах Європи за видами та формами здобуття. Як свідчить аналіз наукових джерел, основними з них є формальна, неформальна та інформальна освіта. Формальна освіта забезпечує досягнення здобувачів на основі визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою. Здобувачі неформальної освіти працюють за освітніми програмами, проте за результатами навчання не передбачено присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій, але можуть присвоюватись професійні та/або часткові освітні кваліфікації.

На відміну від традиційних підходів, неформальне навчання є більш гнучким, що надає можливість учасникам не тільки самостійно навчатися, а й обирати тематику відповідно до їхнього професійного середовища. Встановлено, що функціонують такі види неформального навчання: «спонтанне» (нім. «implizites»), тобто довільне, яке не залежить від впливу зовнішніх чинників;

«реактивне» (нім. «reaktives») та «цілеспрямоване» (нім. «deliberatives»). Спонтанне навчання триває постійно та неусвідомлено. Реактивне - передбачає, що людина усвідомлює процес навчання, проте це відбувається мимовільно, поза контекстом, під час виконання інших професійних дій. Цілеспрямоване навчання спроектоване для досягнення певної мети.

У процесі дослідження проаналізовано досвід неформальної освіти, нагромаджений в Німеччині на базі культурного центру Гете-інститут (нім. «Goethe-Institut») та впроваджений у багатьох країнах світу: «Вчимося навчати німецької» (нім. «Deutsch Lehren Lernen») (Deutsch Lehren Lernen, 2020), «Дитячий цифровий університет» (нім. «Digitale Kinderuni»), «Німецький цифровий підлітковий університет» (нім. «Deutsche Digitale Junioruni»). Організація навчання в «Дитячому цифровому університеті» базується на одному з найуспішніших методів сучасної дидактики – «гейміфікації» (нім. «Gamification»). Навчання у цифровому форматі забезпечує відкритість його для цільової аудиторії, можливість долучитись учасникам до процесів інтернаціоналізації та глобалізації, а це викликає та підтримує інтерес до науки. За таким самим принципом працює «Німецький цифровий підлітковий університет» (нім. «Deutsche Digitale Junioruni»). Школярі мають змогу навчатися на факультетах «Робототехніка» (нім. «Robotik»), «Космос» (нім. «Raumfahrt»), «Природознавство» (нім. «Naturforschung»), «Енергетика» (нім. «Energie»), «Сталий розвиток» (нім. «Nachhaltigkeit»), знаходити відповіді на цікаві питання, вивчаючи при цьому німецьку мову. Тут розроблено і впроваджено інноваційні методи навчання: освітня технологія за методикою «Предметно-мовне інтегроване навчання» (англ. «Content and Language Integrated Learning» («CLIL»)), інтегровані технології, що поєднують цифрове навчання, практику німецької мови, вивчення природничих дисциплін.

У дослідженні стверджується, що інформальна освіта є самоосвітою, вона передбачає самоорганізоване набуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

На основі автентичних джерел проаналізовано та виокремлено особливості неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи за ознаками індивідуалізації та диференціації, зокрема розвиток інклюзивної освіти, підтримки обдарованих особистостей, безробітних та мігрантів, культурної освіти.

Ознакою інклюзивної освіти є спільне навчання осіб з особливими потребами та їх однолітків; постійний аналіз здібностей та успіхів кожної дитини упродовж перших чотирьох років навчання; розробка індивідуального навчального плану; орієнтація батьків на досягнення заздалегідь визначеного кінцевого результату.

У програмі «Стипендії Німеччини» («Das Deutschlandstipendium») передбачено заохочення талановитих та високоефективних студентів, фінансування роботи обдарованих працівників, а також надання стипендії для кар'єрного просування студентів, які мають невеликий досвід роботи. «Австрійський центр просування талантів» (нім. «Österreichisches Zentrum für Begabtenförderung und Begabungsforschung») підтримує дітей та підлітків у розвитку їх творчого потенціалу.

Одним із пріоритетних напрямів диференціації освіти є культурна освіта. Її розвитку сприяють: організація роботи інформаційного порталу «Культура. Контакти. Австрія» («KulturKontakt Austria»), що презентує різноманітні творчі пропозиції для шкіл, пропонує динамічний огляд культурних пропозицій для працівників шкіл з усієї країни, виконує функцію презентаційної платформи для творчих художників, які працюють з дітьми та молоддю в шкільному середовищі тощо; «Швейцарська асоціація культурної освіти» (нім. «Der Verein Kulturvermittlung Schweiz», KVS), що підтримує культурну освіту в Швейцарії, зокрема організації, установи та осіб, які працюють у шкільній та позашкільній культурній освіті. Головними завданнями цих організацій є: посилення культурного посередництва як частини культурно-освітньої політики; підтримка культурного посередництва як орієнтованої на майбутнє сфери діяльності в галузі культури та освіти; створення національної та міжнародної мережі для тих, хто займається культурним посередництвом.

У третьому розділі – «Упровадження інноваційних ідей розвитку неперервної освіти німецькомовних країн в український освітній простір» – визначено перспективні напрями екстраполяції інноваційних ідей розвитку неперервної освіти німецькомовних країн в систему освіти України.

Дослідження формальної освіти в німецькомовних країнах Європи дозволило виокремити інноваційні ідеї, реалізація яких сприятиме розвитку усіх ланок неперервної освіти України.

Розвиток дошкільної освіти в Україні забезпечить упровадження інтегрованих освітніх програм «Наука, технології, інженерія, математика» (STEM - освіта), що покликані адаптувати дитину до умов інформаційного середовища.

Розвитку шкільної освіти сприятимуть: створення на базі загальноосвітніх закладів освітньо-культурних центрів, що поєднують класно-урочну форму навчання з позаурочною діяльністю і охоплюють мережу гуртків, клубів, студій, майстер-класів тощо відповідно до інтересів, потреб, здібностей та уподобань учнів (приклад початкової школи м. Фельдкірх (Feldkirch), Австрія). Центри формуватимуть культуру дозвілля, забезпечать умови для розвитку особистісного потенціалу дитини, її самореалізації, що в майбутньому може забезпечити її успіх, формуватиме мотивацію до навчання впродовж життя.

Розвиток професійної освіти забезпечить практична діяльність студента на виробництві, в установі, організації, закладі впродовж трьох-чотирьох днів на тиждень у поєднанні з теоретичною професійною підготовкою впродовж одного-двох днів на тиждень. Упровадження дуальної професійної освіти в Україні наблизить її до вимог ринку праці, оптимізує її зміст навчання з урахуванням потреб та вимог роботодавців. Використання досвіду дуальної системи освіти забезпечить удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців в Україні шляхом інтеграції теорії та практики.

Розвитку вищої освіти сприятиме розробка та впровадження системи заходів стимулювання університетів, що займаються інноваціями і забезпечують високоякісні освітні та наукові досягнення; організація ефективної співпраці науки та бізнесу. Окрім того, важливим є налагодження зв'язку університетів зі школами, підприємствами, що є потенційними роботодавцями. Розширення можливостей

для міжнародної співпраці університетів за прикладом університету Ліхтенштейну та Цюрихського університету сприятиме інтернаціоналізації української вищої освіти, академічній мобільності, забезпечить поглиблення змісту та застосування інноваційних форм і методів роботи.

Співпраця університетів із підприємствами та організаціями, котрі бажають допомогти своєму персоналу досягти кар'єрного зростання та навчатися впродовж життя шляхом розробки та впровадження навчальних програм, що відповідають вимогам сучасного світу за прикладом університету Люксембургу, зорієнтована на адаптацію університетської програми та підготовку студентів відповідно до вимог ринку праці.

Удосконалення процесу підготовки здобувачів ступенів вищої освіти «доктор філософії» та «доктор наук» пов'язано зі створенням умов для виконання дисертаційних досліджень із подвійним керівництвом (приклад – досвід Кельнського університету), що могло б сприяти академічній мобільності та ефективній науковій комунікації. Окрім того, це дозволить здобувачам перейняти прогресивний досвід і стиль роботи двох наукових керівників.

Популяризації наукових досліджень в Україні сприятимуть організація діяльності освітніх порталів та інформаційних сайтів про наукові досягнення провідних дослідних установ українською мовою (приклад – досвід Німецької служби академічних обмінів); розробка та впровадження нових засобів для навчання та викладання у цифрову епоху, залучення науковців до роботи зі школярами над вирішенням наукових питань у межах популяризаторських проєктів, зокрема проєкт «Ігриста наука» (приклад – досвід Австрійської служби академічних обмінів); упровадження методів «громадянської науки» для формування розгалуженої спільноти «громадянських вчених» (приклад – досвід Австрійської служби академічних обмінів).

Налагодженню партнерських відносин між науковою спільнотою, суспільством і бізнесом в Україні сприятимуть: фінансування науково-дослідних проєктів у рамках громадських ініціатив (приклад – ініціатива «Найвища громадянська наука» Австрійської служби академічних обмінів); організація співпраці науки та бізнесу у межах інноваційних проєктів (приклад – досвід Швейцарського агентства з підтримки інновацій).

Інтернаціоналізацію української науки забезпечить упровадження нових стандартів аспірантури з подвійним науковим керівництвом (приклад – досвід Німецької служби академічних обмінів); надання стипендій для навчання та здійснення наукових досліджень в Україні талановитим іноземним студентам і науковцям (приклад – досвід Німецької служби академічних обмінів).

Залучення різних категорій громадян України до навчання впродовж життя розширить можливості доступу до програм неформальної освіти низькокваліфікованим працівникам, мігрантам і людям з особливими потребами. Реалізація програми заохочення безробітних до підвищення фахової майстерності шляхом забезпечення доступу до навчальних заходів із неперервної освіти може орієнтуватися на досвід Німеччини, зокрема програму «Рухаємось далі, підвищивши кваліфікацію» (нім. «Weiter mit Weiterbildung»).

Також доцільно було б використати досвід німецькомовних країн Європи щодо матеріального стимулювання учасників таких освітніх програм та курсів підвищення кваліфікації; дистанційного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних та громадян, які хотіли б змінити професію. Цей досвід набуває особливої актуальності під час карантинних заходів, спричинених пандемією хвороби Covid-19, що може внести корективи на ринку праці, а також враховуючи необхідність підготовки до викликів сучасного VUCA-світу (нім. «VUCA-Welt»).

Доцільно було б запозичити та адаптувати такі форми та методи освіти впродовж життя: професійні курси, зокрема для підвищення кваліфікації персоналу; перепідготовку та професійну реабілітацію; професійну самоосвіту, що передбачає короткотермінове навчання працівників безпосередньо на підприємствах або в навчальних закладах за направленнями підприємств, у спеціалізованих школах, у народних інститутах відповідно до законодавства федеральних земель щодо освіти дорослих, в академіях і на курсах державних службовців; короткострокові курси, семінари, лекції; довгострокові програми; модульні програми з накопиченням кредитів; дистанційне навчання; літні школи, наукові семінари.

Розвиток бібліотек в Україні пов'язаний із формуванням центрів освіти впродовж життя на базі бібліотек та становлення їх як освітніх центрів за прикладом бібліотек німецькомовних країн Європи, що надають доступ до міжнародних освітніх програм («Erasmus +», «Act for Impact»). Це забезпечить доступ користувачів до актуальних електронних джерел інформації, зокрема сайтів, порталів, блогів, освітніх платформ, онлайн-конструкторів вітчизняних, міжнародних банків даних з неперервної освіти.

Упровадження ідей інформальної освіти забезпечить можливість вільного відвідування підприємства, організації, установи для спостереження за роботою кваліфікованих фахівців і набуття передового професійного досвіду, сприятиме професійному самовизначенню, визначенню особистісної освітньої траєкторії професійного та особистісного розвитку шляхом індивідуального планування, участі у програмах формальної, неформальної та інформальної форм здобуття освіти, в індивідуальних вітчизняних та міжнародних проєктах для зростання, самореалізації та самоактуалізації особистості.

Екстраполяція інноваційних ідей розвитку неформальної та інформальної освіти, що довели свою ефективність у німецькомовних країнах Європи, в український освітній простір забезпечить формування успішної системи неформальної та інформальної освіти в Україні, стрімкий розвиток українського суспільства загалом мотивує громадян різних вікових категорій до навчання впродовж життя.

ВИСНОВКИ

1. Проведений теоретичний аналіз генези розвитку неперервної освіти уможливив виокремлення чотирьох періодів її становлення: констатаційно-ідентифікаційного (середина 60-х – початок 70-х рр. XX століття); методологічного (70-ті рр. XX століття); періоду теоретичної експансії (кінець 70-х – початок 80-х рр.

XX століття); діяльнісно-ціннісного (початок 80-х рр. XX століття - і дотепер). Є вагомі підстави доповнити цю класифікацію п'ятим періодом – трансформаційно-дигітальним (кінець 2019 р. – по теперішній час). Теоретичними засадами становлення та розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи є цілісний, системний, гуманістичний, особистісно-зорієнтований, аксіологічний, культурологічний підходи, відповідно до яких неперервна освіта є інтегрованим способом учіння з раннього дитинства до похилого віку. Неперервна освіта є засобом досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку та інструментом поширення ідей інформаційного суспільства.

У роботі обґрунтовано значущість та переваги освіти впродовж життя, що відповідає потребам інформаційного суспільства і трансформує стабільну освіту у таку, що постійно змінюється (Л. Пуховська). Функцією неперервної освіти є формування особистісних здатностей з такими характеристиками: гнучкість, динамічність, креативність, мобільність, відповідність вимогам науково-технічного прогресу та потребам інформаційного суспільства. З огляду на це визначено, що неперервна освіта – це системне послідовне засвоєння здатностей особистості функціонувати в умовах швидкозмінного інформаційного суспільства.

Визначено передумови, що вплинули на становлення та розвиток неперервної освіти німецькомовних країн: політичні (курс країн на стабілізацію усіх сфер життя суспільства та економічне зростання, децентралізація), економічні (стрімкий розвиток інноваційних технологій виробництва, конкуренція на внутрішніх і зовнішніх ринках праці тощо), соціально-педагогічні (можливість перекваліфікації з огляду на затребуваність на ринку праці, впровадження дуальної системи освіти тощо).

2. Проведено аналіз основних документів: («Strategie für Lebenslanges Lernen in der Bundesrepublik Deutschland», «Konzeption der Bundesregierung zum Lernen im Lebenslauf», «Strategie zum Lebensbegleitenden Lernen in Österreich. LLL: 2020», «Bundesgesetz über die Weiterbildung», «National Strategy for Lifelong Learning», «Bildungsstrategie Fürstentum Lichtenstein 2020»), що визначали і коригували розвиток неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи. Схарактеризовано напрями цього процесу, з-поміж яких: глобалізація в освіті, що розглядається як зростання обмінів і взаємодій, які виходять за межі національних кордонів, спрямовані до охоплення всього світу; інтернаціоналізація, що потрактована як процес освітньої та наукової співпраці і пов'язана з міжнародною освітою; цифровізація як здатність особистості використовувати ІКТ та цифрові медіа в професійній і повсякденній діяльності; гаджетизація, яка впливає на весь глобальний апарат світу, створюючи можливості тісної взаємодії у межах сучасного світу, створення нових, більш потужних технологій.

3. Визначено особливості розвитку неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи за віковою ознакою: раннє навчання, навчання в шкільному віці, професійне навчання, навчання у закладах вищої освіти, здобуття наукового ступеня, освіта дорослих; видами та формами її здобуття: формальна освіта – забезпечення освіти на основі визначених державою стандартів; неформальна освіта – як довільне, опосередковане та цілеспрямоване здобуття компетентностей, не регламентоване державними інституціями; інформальна освіта – як самоосвіта.

За ознаками диференціації та індивідуалізації нами виокремлено особливості інклюзивної освіти, що передбачає навчання осіб з особливими потребами разом з їх однолітками; психолого-педагогічний супровід обдарованої молоді шляхом співробітництва, ініціювання та підтримки; становлення освіти, орієнтованої на формування людини в культурі й культури в людині, надбання та збагачення її духовних цінностей.

4. Виявлено перспективні напрями екстраполяції розвитку неперервної освіти німецькомовних країн Європи в сучасний український освітній простір, що обумовлено поглибленням гуманізації, демократизації всіх сфер життя суспільства, зростанням його інформатизації, вибором Україною Євроінтеграційної стратегії. Реалізація цих завдань можлива в таких напрямках: модернізація системи формальної освіти (зміст дошкільної, шкільної, професійної, вищої, здобуття наукового ступеня, освіта дорослих); неформальної (залучення різних категорій громадян України до навчання впродовж життя, введення системи професійного консультування, формування «громадянської науки», центрів освіти впродовж життя на базі бібліотек та становлення бібліотек як освітніх центрів); інформальної освіти (вироблення особистісної освітньої траєкторії професійного та особистісного розвитку шляхом індивідуального планування, участь в індивідуальних вітчизняних та міжнародних проєктах для особистісного зростання, самореалізації та самоактуалізації особистості, формування навичок для майбутнього в процесі самоосвіти).

Здійснене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми розвитку неперервної освіти. До перспективних напрямів досліджень вважаємо за доцільне віднести: використання новітніх технологій здобуття освіти впродовж життя, дослідження діяльності організацій в Україні, що сприяють розвитку освіти впродовж життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

1. Матіюк Д. В. Генеза концепції неперервної освіти та її основні положення. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць. Випуск 46. Київ-Вінниця, 2016. С. 261 – 264. (Індексується у наукометричній базі INDEX COPERNICUS).
2. Хамська Н. Б., Матіюк Д. В. Розвиток інклюзивної освіти в Німеччині. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Випуск 47. Вінниця, 2016. С. 169 – 172. (Індексується у наукометричній базі INDEX COPERNICUS).
3. Хамська Н. Б., Матіюк Д. В. Освіта дорослих в німецькомовних країнах та перспективні напрями її розвитку в Україні. *Педагогічний дискурс* : збірник наукових праць. Випуск 25. Хмельницький, 2018. С. 79 – 84. (Індексується у наукометричній базі INDEX COPERNICUS).
4. Матіюк Д.В. Особливості системи неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогіка і психологія*.

Випуск 188. Кропивницький, 2020. С. 184 – 189. (Індексується у наукометричній базі INDEX COPERNICUS).

5. Матіюк Д. В. Розвиток науки в німецькомовних країнах Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття та перспективні напрями екстраполяції в систему освіти України. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2020. № 24. С. 9 – 17 (Індексується у наукометричній базі INDEX COPERNICUS).

6. Матіюк Д. В. Перспективні напрями екстраполяції в систему неформальної освіти України: досвід Німеччини. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Северодонецьк, 2020. № 1 (94). С. 171 – 181. (Індексується у наукометричній базі INDEX COPERNICUS).

Статті в наукових іноземних періодичних виданнях

7. Матіюк Д. В. Дослідження тенденцій розвитку неперервної освіти німецькомовних країн як соціально-педагогічна проблема. *Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2017. V (60), Issue: 135, pp. 30-33 (Індексується у наукометричній базі INDEX COPERNICUS)

8. Matijuk D. Besonderheiten der Begabtenförderung in deutschsprachigen Ländern. *Die Relevanz und die Neuheit der modernen wissenschaftlichen Studien : zu den Materialien der wissenschaftlich-praktischen Konferenz ; Wien, 23. August 2019*. Wien, 2019. Band 2, S. 49-50.

9. Matijuk D. Entwicklung der kulturellen Bildung im Kontext des lebenslangen Lernens in deutschsprachigen Ländern und perspektive Richtungen der Extrapolation in das Ausbildungssystem der Ukraine. *Die wichtigsten Vektoren für die Entwicklung der Wissenschaft im Jahr 2020 : zu den Materialien der wissenschaftlich-praktischen Konferenz ; Luxembourg, 24. Januar 2020*. Luxembourg, 2020. Band 2, S. 7-9.

Наукові праці, що засвідчують апробацію результатів дисертації

10. Матіюк Д.В. Розвиток освіти в Швейцарії та перспективні напрямки екстраполяції в систему освіти України. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Вінниця, 14 квітня 2016 р. Вінниця, 2016. С. 91– 93.

11. Матіюк Д. В. Основні етапи розвитку іншомовної освіти в німецькомовних країнах та перспективи впровадження інноваційного досвіду в систему освіти України. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі ; Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Вінниця, 26 – 27 квітня 2017 р. Вінниця, 2017. С. 91 –93.

12. Матіюк Д. В. Розвиток освіти в Австрії та перспективні напрямки екстраполяції в систему освіти України. *Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень : збірник наукових праць*. Випуск 9 (12). Вінниця, 2018. С. 217 – 219.

13. Matijuk D., Pidpala V. «Deutsch Lehren Lernen» als wichtiger Teil des lebenslangen Lernens der Deutschlehrer. *Soziale Netzwerke im Deutschunterricht. Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Маріуполь, 2018 р. С. 321–323.

14. Matiiuk D. Lifelong Learning Opportunities for Foreign Language Teachers in German-Speaking Countries. *Актуальні проблеми філології та методики викладання*

іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Вінниця, 22 листопада 2018 р. Вінниця, 2018. С. 108 – 111.

15. Matijuk D. Merkmale der Lehrerausbildung in Deutschland in Rahmen des lebenslangen Lernens. *Мова, освіта, культура: Інтеграційні тенденції в сучасному світі*. Матеріали XVII Міжнародної студентської Інтернет-конференції. Вінниця, 14–15 березня 2019 р. Вінниця, 2019. С. 213 –215.

16. Matijuk D. Perspektiven für die Umsetzung der Erfahrung der Bildungsberatung Deutschlands in der Ukraine. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Вінниця, 20 листопада 2019 р. Вінниця, 2019. С. 77–78.

Праці, що додатково висвітлюють результати роботи

17. Матіюк Д. В. Методичні рекомендації «Рекомендації щодо впровадження ідей неперервної освіти німецькомовних країн Європи в український освітній простір». Вінниця. 2020. 37 с.

АНОТАЦІЇ

Матіюк Д. В. Розвиток неперервної освіти в німецькомовних країнах (кінець ХХ – початок ХХІ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, МОН України. Вінниця, 2020.

У дисертації обґрунтовано актуальність проблеми розвитку неперервної освіти німецькомовних країн. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел та овіційних документів розкрито генезу розвитку освіти впродовж життя; окреслено передумови, що сприяли становленню системи неперервної освіти в німецькомовних країнах, зокрема: політичні, економічні, соціально-педагогічні. Схарактеризовано історико-педагогічний аспект освіти впродовж життя. На основі аналізу праць учених німецькомовних країн та вивчення їх досвіду щодо розвитку неперервної освіти визначено основні тенденції цього процесу, з поміж яких: глобалізація освіти, інтернаціоналізація, цифровізація, гаджетизація. Дослідження розвитку неперервної освіти німецькомовних країн проведено за віковою ознакою. На кожному ступені освіти визначено зміст, форми і методи. Висвітлено розвиток освіти впродовж життя за формами здобуття освіти: формальну, неформальну, інформальну. Схарактеризовано процес навчання за його диференціацією та індивідуалізацією. Окреслено можливості екстраполяції систем неперервної освіти німецькомовних країн в український освітній простір. Впровадження досвіду системи неперервної освіти німецькомовних країн потребує творчого переосмислення для створення національної системи неперервної освіти.

Ключові слова: німецькомовні країни, неперервна освіта, освіта впродовж життя, глобалізація, інтернаціоналізація, цифровізація, гаджетизація.

Матиюк Д. В. Развитие непрерывного образования в немецкоязычных странах Европы (конец XX – начало XXI века). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – теория и история педагогики. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, МОН Украины. Винница, 2020.

В диссертации обоснована актуальность проблемы развития непрерывного образования немецкоязычных стран. На основе анализа отечественных и зарубежных изданий раскрыт генезис развития образования в течение жизни; определены предпосылки, способствовавшие становлению системы непрерывного образования в немецкоязычных странах. К ним отнесены: политические, экономические, социально-педагогические. Проанализирован историко-педагогический аспект развития непрерывного образования. На основе анализа исследования ученых немецкоязычных стран и изучения опыта Германии, Австрии, Швейцарии, Люксембурга и Лихтенштейна охарактеризованы основные тенденции развития непрерывного образования: глобализация образования, интернационализация, цифровизация, гаджетизация. Исследование развития непрерывного образования немецкоязычных стран проведено по возрастному признаку. На каждой ступени получения образования определены содержание, формы и методы. Проанализировано развитие образования в течение жизни по формам получения образования: формальное, неформальное, информальное. Охарактеризован процесс обучения за дифференциацией и индивидуализацией.

Определены возможности экстраполяции систем непрерывного образования немецкоязычных стран в украинское образовательное пространство. Внедрение опыта системы непрерывного образования немецкоязычных стран требует творческого переосмысления для создания национальной системы непрерывного образования.

Ключевые слова: немецкоязычные страны, непрерывное образование, образование в течение жизни, глобализация, интернационализация, цифровизация, гаджетизация.

Matiiuk D. V. Development of lifelong education in German-speaking countries of Europe (end of the twentieth – beginning of the twenty-first century). – Manuscript.

A thesis submitted for the degree of Candidate of Science in Pedagogy. Specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogics. – Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2020.

The dissertation is devoted to the problem of lifelong education development in German-speaking countries of Europe (end of the 20th – beginning of the 21st century). On the basis of analysis of Ukrainian and foreign publications, the genesis of lifelong education has been revealed; the preconditions that contributed to the formation of the system of lifelong education in German-speaking countries have been identified. They are the following: political, economic, socio-pedagogical. The historical and pedagogical

aspects of lifelong education are highlighted. Based upon the analysis of the works of scientists from German-speaking countries and the results of the study of the experience of Germany, Austria, Switzerland, Luxembourg and Lichtenstein in the research area, the main trends in the development of lifelong education have been characterized. They are the following: globalisation of education, internationalization, digitalization, gadgetization. The research of the development of lifelong education in the outlined countries has been conducted on the basis of age characteristic. Content, form and methods are indicated for each stage of education. The development of lifelong education is highlighted by the forms of education: formal, non-formal, informal. The learning process is characterized by its differentiation and individualisation. The possibilities of extrapolation of lifelong education system of German-speaking countries into Ukrainian educational space have been highlighted.

The scientific novelty of the research is the following: political, economic, socio-pedagogical preconditions have been identified, their content has been outlined; the periodization of lifelong education development has been expanded, the transformation-digital stage caused by Covid-19 has been identified and substantiated. The above mentioned period is associated with significant changes in lifelong education system, namely: uncertainty and instability in forms and methods of organizing the educational process; intensive development of online learning; actualization of non-formal and informal education due to their flexibility and faster response to the educational needs of consumers of educational services and their employers; general access to education not only from the financial point of view, but also in the context of digital readiness of consumers and providers of educational services and the level of development of digital skills; the widening gap between educated and uneducated citizens due to the availability of online education («Mathew effect») etc. The main directions of lifelong education development in German-speaking countries of Europe at the present stage have been identified and substantiated. The experience of lifelong education in German-speaking countries has been systematized. Perspective directions of extrapolation of progressive experience of lifelong education development in German-speaking countries of Europe for the improvement of the lifelong education system of Ukraine have been singled out and systematized.

The practical value of the obtained research results is that its conclusions and outcomes can be used in the process of formation of lifelong education in Ukraine. The generalization of the research results is a system of ideas for studying the experience of lifelong education in German-speaking countries. The research results can be used to update the content, forms and methods of all components of the education system of Ukraine. The developed «Guidelines for the implementation of the ideas of lifelong education of German-speaking countries of Europe in the Ukrainian educational space» can be used in the process of formal, non-formal and informal education, as well as in cases of individualization and differentiation of education.

The implementation of the experience of the system of lifelong education of German-speaking countries demands creative overthinking. The Ukrainian system of lifelong education can be developed based on it.

Key words: German-speaking countries, lifelong education, lifelong learning, globalisation, internationalization, digitalization, gadgetization.